

TANULMÁNYOK

Az internetfolklor szerzői jogi megítélése és annak hatása a szólásszabadságra

POGÁCSÁS ANETT*

Az internetfolklor az utóbbi néhány évtizedben a szólásszabadság egyik jelentős eszközévé vált, azonban a hagyományos értelemben vett – és egyébként szintén színes tartalmú – folklorhoz képest igencsak heterogén elemekből áll össze, amelyek szerzői jogi helyzete is eltérő. Ennek a sokszínűségnek számos oka és hatása van, és az is látható, hogy az internetfolklor létrejötte és elemeinek az eredeti közegen kívül történő felhasználása más és más kérdéseket vet fel mind a szerzői jog, mind a szólásszabadság szempontjából. Az internetfolklornak csupán egy részét sorolhatjuk a hagyományos értelemben vett folklor fogalmi körébe, azaz csak egy bizonyos hányadára lehet igaz, hogy ebből az okból a szerzői jogi védelem kizárt rá nézve. Tekintettel a szólásszabadság biztosításában betöltött szerepére, a szerzői jog számos eszközzel – például szabad felhasználási lehetőségekkel, mint a paródia vagy az idézés – segíti elő, hogy a szerzői jogi védelem alatt álló része se jelentse a véleménynyilvánítás akadályát. Úgy tűnik azonban, hogy a rendkívül összetett szabályrendszer és az internetfolklor működésének sajátosságai több ponton bizonytalanságot idéznek elő a felhasználások során. A jelen tanulmány ezek okait veszi számba, és arra keresi a választ, hogy ez a bizonytalanság és általában véve az internetfolklor szerzői jogi megítélése milyen hatással van a szólásszabadságra.

Kulcsszavak: szerzői jog, folklor, internetfolklor, szólásszabadság, szelektív jogérvényesítés

---

The copyright status of internet folklore and its impact on freedom of expression

Internet folklore has become an important tool for freedom of speech in the last few decades, but compared to folklore in the traditional sense, which is also colourful, it is composed of very heterogeneous elements, which also have different copyright status. The reasons for and effects of this diversity are manifold, and it can be seen that the creation of internet folklore and the use of its elements outside the original medium raise different issues, both from the point of view of copyright and freedom of

---

* Egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar.

expression. Only a part of internet folklore can be included in the traditional concept of folklore, i.e. only a certain proportion of it can be excluded from copyright protection for this reason. In consideration of its role in ensuring freedom of speech, copyright provides a number of tools, such as fair uses like parody or quotation, to ensure that the part of internet folklore that is protected by copyright not to become a barrier to expression. However, it seems that the highly complex set of rules and the specificities of the way in which internet folklore is functioning create uncertainty at several points during usage. This paper examines the reasons for this, and seek to answer the question of the impact of this uncertainty, and of the copyright perception of internet folklore in general, on freedom of speech.

Keywords: copyright, folklore, internet folklore, freedom of expression, selective enforcement

---

1. Bevezető gondolatok

A folklór szó hallatán – méltán – a kalocsai hímzés, a kalotaszegi táncok, a halasi csipke vagy legkedveltebb népdalaink, népmeséink jutnak eszünkbe. A kifejezést magát, amelynek jelentése „népi tudomány” vagy „népi tudás”, William J. Thoms brit író és történész javasolta az *Athenaeum* folyóirat szerkesztőjének 1846. augusztus 11-én írt levelében.¹ Természetesen a folklór körének tudományos igényű tanulmányozása jóval ezelőtt kezdődött, a fogalom megalkotása mégis orientálta és élénkebbé tette a rá vonatkozó tudományos diskurzust, még akkor is, ha a kifejezéssel közel sem járt egységesen elfogadott jelentés.² Sőt, ahogyan Richard Dorson utal rá, a Maria Leach által szerkesztett, 1949-ben megjelent alapmű már huszonegy különböző folklórdefiniót tartalmazott.³ Mindenesetre a különféle területek vizsgálata, a folklór egyes elemeire vonatkozó eredmények lassan egy irányba mutattak, és ebből – a hagyomány- és identitásörző szerepre épülve – a folklórisztika mint tudományág is kibontakozott, sajátos fogalomrendszert kialakítva a 19. század végére.⁴ Ugyanakkor még napjaink folklórisztikájában sem teljesen egyértelmű, hogy mit tekintünk a kutatás tulajdonképpeni tárgyának, ami nemzetközi viszonylatban még inkább kiütöközik.⁵

---

¹ Richard M. Dorson: Introduction. In Richard M. Dorson (szerk.): *Folklore and Folklife*. Chicago–London, University of Chicago Press, 1972, 2.

² VOIGT Vilmos: Bevezetés. In VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*. Budapest, Osiris, 1998, 7

³ Maria LEACH (szerk.): *Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*. New York, Funk & Wagnalls, 1949.

⁴ VOIGT Vilmos: A magyar folklór történetének korszakai. In KOLLEGA TARSOLY István (szerk.): *Magyarország a XX. században, II. Szekszárd, Babits*, 1997, 545.

⁵ MIKOS Éva: Paradigmaváltások a folklórisztikai terepmunka történetében a 19–20. század fordulóján és a 20. század első felében. In ISPÁN Ágota Lídia – MAGYAR Zoltán (szerk.): *Ethno-lore. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének Évkönyve*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2016, 259.

Hazánkban a folklór klasszikus műfajaiként hagyományosan a népköltészet, a népzene, a néptánc, valamint a szellemi kultúra további területei, például a népszokások, a vallási néphagyomány és a néphit kerültek a kutatás fókuszába.⁶ Ahogyan Voigt Vilmos fogalmaz,

[a] magyar folklór mára beépült a nemzeti kultúrába. Gyermekünk és unokánk is biztosan megismerik a hiteles és szép magyar dalokat, meséket, táncokat. Felismerik népművészetünk és a magyaros konyha vonzerejét. Lakodalmuk, temetésük, imáik és álmaik bizony érthetlenekek lennének folklórunk sok évszázados hagyománya nélkül.⁷

Bármennyire is komoly feladattá vált a folklór tanulmányozása, gyűjtése és „átörökítése” fogalma és főleg tárgyköre továbbra is igen heterogén. Maga a folklórisztika is a néprajztudomány része lett hazánkban, kötődve a néprajzi és a művészeti tudományokhoz egyaránt.⁸ A bizonytalan határvonalak azonban a folklór sajátos jellemvonásának is tekinthetők: „a folklór korántsem örökéletű jelenségcsoport, hanem alá van vetve a változás törvényének.”⁹

2. A folklór helye a szerzői jogban

2.1. A folklórkivétel szerzői jogi indokai

A szerzői jog tömören fogalmazza meg a folklór körébe tartozó alkotásokhoz való viszonyulását: az a tény, hogy a szerzői jog „a mű és a szerző viszonyát” állítja középpontba, „lehetetlenné teszi [...] szerzői jogi védelem alkalmazását a folklór »alkotásaira«”¹⁰ – olvashatjuk a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) indoklásában. Az Szt. a védelem tárgyának meghatározásakor nyomban megfogalmaz néhány kizáró okot, amelyek közül az egyik a folklór kifejeződéseire vonatkozik.¹¹ Ennek okát a folklóralkotások alanyának azonosíthatatlanságában jelöli meg a jogalkotó¹² és a szakirodalom.¹³ Természetesen ez nem zárja ki, hogy a népművészeti ihletésű, egyéni, eredeti mű alkotója – mint a folklór körébe tartozó valamely alkotás feldolgozója – szerzői jogi védelemben részesüljön.¹⁴ A népművészet kifejeződéseinek megjelenítése, éneklése, elmondása, elszavalása, eljátszása, tolmácsolása vagy más módon való előadása pedig

⁶ HOPPÁL Mihály (szerk.): *Magyar néprajz*, 7. Budapest, Akadémiai, 1988–2002, 5.

⁷ VOIGT i. m. (4. l.) 561.

⁸ KATONA Imre: A folklór és a folklórisztika általános problémái. In VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*. Budapest, Osiris, 1998, 16.

⁹ Uo., 18.

¹⁰ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 1–9. §-hoz fűzött indokolás.

¹¹ Szt. 1. § (7) bekezdés.

¹² Az Szt. 1–9. §-hoz fűzött indokolás.

¹³ GYERTYÁNFY Péter – LEGEZA Dénes (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2020, 85.

¹⁴ Ami ugyanakkor számos határterületi kérdést vet fel. Erről bővebben lásd BÉKÉS Gergely – MEZEI Péter: Eredetiség és azonosíthatóság. In GRAD-GYENGE Anikó – KABAI Eszter – MENYHÁRD Attila (szerk.): *Liber Amicorum – Studia G. Faludi Dedicata. Ünnepi tanulmányok Faludi Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös, 2018.

– az irodalmi vagy a művészeti alkotásokhoz hasonlóan – előadóművészi teljesítménynek minősülhet, szomszédos jogokat keletkeztetve.¹⁵

Ahogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) egyik szakvéleményében kiemeli, a népművészeti alkotások esetében a szerző személye nem ismert, a „néphagyomány, az emberek közössége alkotja e műveket, így a szerző és műve közötti személyes alkotói kapcsolat csak rendkívül távoli”.¹⁶ Az, hogy a folklóralkotások „nem köthetők egyetlen szerzőhöz”¹⁷ (vagy meghatározott szerzőtársakhoz) sem, valójában a szerzői jogi védelem előfeltételét jelentő egyéni, eredeti jelleg vizsgálatát is lehetetlenné vagy legalábbis értelmetlenné teszi. Ahogy Katona Imre fogalmaz a népköltészeti alkotások kapcsán, azok „közvetlenül alkalmazkodhatnak ugyan a valósághoz, de nem újak és nem egyediek, egyikről a másokra rá lehet ismerni, szinte állandó »plágium«-helyzet áll elő”.¹⁸

Ennek ellenére a Berni Uniós Egyezmény (BUE) 1967-es stockholmi felülvizsgálata alkalmával a folklórművek – hacsak közvetve is, de – szerzői jogi oltalom hatálya alá kerültek, a fejlődő országok igényeire tekintettel. Világosan látszott, mennyire erőltetett megoldás ez a szerzői jog zárt rendszerében – maga az egyezmény szövege nem is tartalmazta a folklórra való utalást, hanem egy igen ködösnek mondható fogalom keretében ígért védelmet a népművészeti művekre nézve: olyan kiadatlan művekre vonatkozóan, amelyek szerzője ismeretlen, de alaposan feltehető, hogy az unió valamelyik országának állampolgára.¹⁹ Ilyen esetekre az adott ország törvényhozása jogosult kijelölni a szerzőt képviselő, jogait megvédő és érvényesítő szervet. Ez Magyarország esetében a Szerzői Jogvédő Hivatal feladata lett,²⁰ hiszen a BUE (akkori) rendelkezéseivel összhangban a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény is tartalmazta a név nélküli művek alfajaként az említett rendelkezést.²¹ A szakirodalom azonnal reagált a rendelkezés által felvetett bizonytalanságokra, hangsúlyozva a védelmi idő meghatározásának nehézségeit²² és általánosságban a szabályozás módszerének elhibázottságát:

¹⁵ Sztj. XI. fejezet, a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződése (Magyarországon kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény) 2. cikk: „E Szerződés alkalmazásában: a) „előadóművészek” a színészek, énekesek, zenészek, táncosok és más személyek, akik az irodalmi vagy művészeti alkotásokat vagy a népművészet kifejeződéseit megjelenítik, éneklnek, elmondják, elszavalják, eljátsszák, tolmácsolják vagy más módon előadják.” Lásd még BÉKÉS Gergely: Előadóművészi teljesítmény. In JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Szerzői jog és iparjogvédelem rovat, rovatszerkesztő: GRAD-GYENGE Anikó – POGÁCSÁS Anett), <https://bit.ly/45UsK3h>, 2021, [3]–[4].

¹⁶ SZJSZT–01/15. – Népdal felhasználása filmzene részeként.

¹⁷ SZJSZT–3/2004. – Folklór körébe eső dalok. „A dalok a régmúltból származó dallamkincs részei, amelyek szájhagyomány útján, nem leírt formában terjednek és nem köthetők egyetlen szerzőhöz. Ezeket az egyes adatközlők a népdalgyűjtések során más-más formában adták elő.”

¹⁸ KATONA i. m. (8. lj.) 27.

¹⁹ Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (BUE), 15. cikk 4. bekezdés.

²⁰ 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet a szerzői jogi törvény végrehajtásáról 4. § (1) bekezdés.

²¹ 6. § „(2) Ki nem adott mű ismeretlen szerzője jogán a szerzők érdekeinek képviselőjére hivatott szervek léphetnek fel, ha alaposan feltehető, hogy az ismeretlen szerző magyar állampolgár.”

²² TIMÁR István – ZAKÁR János: A Berni Unió stockholmi revíziója. *Jogtudományi Közöny*, 1968/1., 56.

A megoldással nemigen büszkélkedhet a szerzői jog elmélete: a folklór művek védelmét belekényszerítette a névtelen művek (a névtelen, de egy ember által alkotott művek!) Prokruszesz-ágyába, s körülírta olyan feltételekkel (ismeretlen szerző, akiről feltehető, hogy meghatározott ország polgára, ki nem adott mű, a nemzeti törvényhozás által fellépésre feljogosított szervezet), amelyekből ember legyen a talpán, aki külön magyarázat nélkül megéri, hogy itt valójában népművészeti, egyes személyhez nem kötődő alkotásokról van szó.²³

Később maga az Sztj. indokolása is „hamvába holt” kísérletnek titulálta azt a megoldást, hogy „névtelen művekként” védjük a népművészet, a folklór „alkotásait”,²⁴ és ahogyan arról már volt szó, a hatályos jogszabály már egyértelműen kizárja a szerzői jogi védelemből a folklór kifejeződéseit. Bár a BUE említett rendelkezése máig hatályban van, és még mindig vannak olyan országok, amelyek a szerzői jog ernyője alatt keresnek megoldást, a folklór – lehetséges – *sui generis* védelme önálló utat kezdett járni. Ez az út a WIPO-UNESCO-modell rendelkezésein,²⁵ számos regionális konzultáción és ajánlason, valamint a szellemi tulajdon és a genetikai források, a hagyományos tudás és a hagyományos kultúra/folklór kérdéseivel foglalkozó kormányközi bizottság (IGC)²⁶ felállításán át vezet, ám hogy hová érhetünk rajta, az még a jövő homályába vész.

2.2. A folklór fogalmi elemei

Nemcsak a szabályozás jövője, hanem a folklór fogalma is bizonytalannak mondható. Az UNESCO 1989-es ajánlása szerint a folklór (vagy hagyományos kultúra) egy kulturális közösség hagyományokon alapuló alkotásainak összessége, amelyek egy-egy csoport vagy egyén révén nyernek kifejezést, és egy közösség elvárásait jelzik, amennyiben annak kulturális és társadalmi identitását tükrözik. Mintái és értékei szájhagyomány és utánzás útján vagy más módon öröklődnek és terjednek. Műfaja többek között a nyelv, az irodalom, a zene, a tánc, a játék, a mitológia, a rítus, a szokások, a kézművesség, az építészet és más művészetek.²⁷

A magyar folklorisztikai szakirodalom szerint a hagyományos folklórdefiníciók állandó elemeinek a szóbeli terjedés, a kontinuitás, a változatokban élés, a formulaszerűség és az adott társadalmi réteghez kötődés tekintendők.²⁸ Ráadásul nem egyszerűen személytelenségről van szó, a „közösségi” és a „személyes” dialektikájából alakulnak a folklór elemei,²⁹ azaz valamilyen módon megjelenik benne az alkotó egyéniség, még ha csak a háttérben is – különösen egyes

²³ BENÁRD Aurél – TÍMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973, 94–95.

²⁴ Az Sztj. 1–9. §-hoz fűzött indokolás.

²⁵ Model Provisions for National Laws on the Protection of Expressions of Folklore Against Illicit Exploitation and Other Prejudicial Actions. UNESCO/WIPO/FOLK/AFR/2, Dakar, 1983. február 15.

²⁶ Intergovernmental Committee (IGC): <https://bit.ly/3NgVIDn>.

²⁷ Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture. UNESCO, Párizs, 1989 november 15.

²⁸ VARGHA Katalin: Miért és hogyan végezzünk online folklorisztikai terepmunkát? In ISPÁN–MAGYAR (szerk.) i. m. (5. lj.) 283.

²⁹ ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon*. Budapest, Akadémiai, 1979, <https://bit.ly/43t7aRT>.

műfajok esetében, annál inkább, minél közelebb esik a jelenhez az alkotás folyamata. Ezt a bonyolult kölcsönhatást kiválóan szemléltetik az alábbi sorok:

Kezdetől fogva máig kiemelkedő szerepük van például a kiváló mesemondóknak, epikus énekeseknek, vagyis a nagy nyilvánosság előtt bemutatott, szólóban elhangzó műfajok specialistáinak. [...] Régóta vannak egyénhez kötött (általuk legszebben előadott vagy az ő életükre átalakított) alkotások, melyekről kis közösségük is tudja hovatarozásukat, ezek azonban mégsem igazi irodalmi alkotások, mert a hagyomány túlságosan is megköti, a társadalmi igény nagyon is megszabja az egyéni kezdeményezés határait. Mihelyt pedig az egyéniség tartósan tud és mer szakítani a hagyománnyal, máris átlépett a félnépi irodalmi közegbe.³⁰

Egységes folklórdefiníció tehát nem áll rendelkezésünkre, egyes folklorisztikai álláspontok szerint nincs is rá szükség, hiszen egy ilyen fogalom meghatározás önkényes szempontok alapján korlátozná a gyűjtőmunkát.³¹ És valóban, közeledve a „digitális korhoz”, úgy tűnik, egyre rugalmasabban kezelhetők a folklórt azonosító fogalmi elemek. Sőt még a korábban állandónak gondolt fogalmi elemek is változáson mennek keresztül a digitális technika, a digitális kultúra és a folklór találkozásakor.

3. Az internetfolklór

3.1. Az internetfolklór mibenléte és jellemzői

A 21. század folklorisztikai kutatóinak jelentős hányada fejezte ki azzal kapcsolatos félelmét, hogy az emberi kommunikáció új korszaka egyenesen a folklór halálához fog vezetni, bár magának a folklorisztikának a fő feladata középpontjában – az egyik értelmezés szerint – az épp elhalófélben lévő folklórelemek összegyűjtése és ezáltal az utókor számára való megmentése áll, hiszen a folklór a hagyomány és a nemzeti kultúra „bizonyítékaként funkcionál”, lehetőséget teremtve a „közösségi múlt” megismerésére.³² Azaz ha úgy tetszik, az egyes folklórelemeknek a múltba veszés a sorsuk, még ha az élet valóságából kihulló elemeket a folklorisztika be is emeli – konzerválva, kutathatóvá és megismerhetővé téve – a folklorisztikai kötetekbe és a múzeumok polcaira. Ebből következően állandó feladat a rendkívül gyorsan változó, élő és létező folklór gyűjtése és mentése.³³ Nem maga a folklór haldoklik tehát, hanem a folklorisztika az, amely *hagyományosan*

elsősorban a mindenkori kortárs kultúra bizonyos szóbeli megnyilvánulásait rögzítette és elemezte, jóllehet azzal a megszorítással, hogy a jelen szóbeli kultúrájából – a mentésnek megfele-

³⁰ KATONA i. m. (8. lj.) 28.

³¹ VARGHA i. m. (28. lj.) 283.

³² GULYÁS Judit: A szóbeliség értéke, értelmezése és a folklorisztika önmeghatározása. In NEUMER Katalin (szerk.): *Médiák és váltások*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Gondolat, 2015, 13–14.

³³ Uo., 17.

lően – arra koncentrált, ami leginkább a múlthoz tartozónak tűnt. Ez másként úgy fogalmazható, hogy olyan kortárs kultúrakutatást folytatott, amely azon kulturális elemekre összpontosított, melyek az adott népi kultúrában élők java része számára már irrelevánsak voltak.³⁴

A jelen felé fordulást jelenti, hogy a digitális technológia nemcsak a fent említett, hagyományos folklorisztikai feladat ellátásához – azaz a gyűjtéshez és megőrzéshez – nyújt segítséget, hanem a *digitális folklór* közegévé is vált.³⁵ A mai kor emberének folklórja a szemünk előtt alakul.

Az „internetfolklór” kifejezést egyre gyakrabban halljuk, használjuk, sőt, megjelent az e-, az online, a net-, a virtuális és a kiberfolklór, sőt a Facebook- és a lájkfolklór fogalma is.³⁶ Hamar világossá vált, hogy az internetes nyelvhasználat „sok tekintetben hordozója az új folklórjelenségeknek”.³⁷ Az internetes kommunikációnak – az információcsere mellett – nyilvánvalóan erős eleme a közösségi összetartozás, ami a folklór táptalaja, még akkor is, ha az internetes tartalmakat böngészve az ember nem jön rá rögtön, hogy a folklór új jelenségeit látja, hiszen számos szempontból eltérnek a hagyományos, „autentikus” folklórtól. Balázs Géza szerint az elektronikus térben megjelenő folklórjelenségeket nevezhetjük gyűjtőfogalommal e-folklórnak, a netfolklór (vagy kiberfolklór) pedig a technokulturális (informatikai, digitális) korszak technikai eszközein intermedialis módon (médiumváltással) megjelenő, hagyományon alapuló, változatokban terjedő, kommunikációs létmódját tekintve leginkább a másodlagos (vagy spontán) írásbeliségben terjedő folklór.³⁸

A hagyományos orális folklór mediatizációja számos tartalmi, stilisztikai, műfaji átalakulást eredményez. A természetes nyelvi szövegeket szinte felváltja a képi és multimediális nyelvezet, aminek következtében új (hibrid) műfajok jönnek létre. A netfolklór tárházai a modern emlékezetipar gyáraiként, raktáraiként, mintegy „kihelyezett memóriaként” ugyanazokat a funkciókat látják el, mint a hagyományos orális folklór.³⁹

Molnár György, Szűts Zoltán és Törteli Telek Márta szerint legtöbbször közösségi alkotásról van szó, ám előfordulhat, hogy egyéni, sőt akár ismert szerzője van. A folklórhoz hasonló „arcatalanság” oka lényegében technikai; a hagyományos folklórhoz hasonlóan a folklóralkotás itt is felhasználóról felhasználóra terjed, hagyományos elemekből építkezik, és nemcsak formulaszerűsége törekszik, hanem – ami különösen meghatározó – rendkívül gyorsan terjeszthető is,

³⁴ Uo., 27.

³⁵ „[E]gy digitális folklorisztikának éppúgy magában kell foglalnia a hagyományos folklór digitális feldolgozását, mint a digitális folklór hagyományos folklorisztikai módszereket is alkalmazó kutatását.” VARGHA Katalin: A digitális folklorisztika felé. Egy új kulcsszó és háttere a nemzetközi kutatásban. *Ethnographia*, 2016/4., 624.

³⁶ VESZELSZKI Ágnes: Lájkolom! A Facebook-folklórról. In CSISZÁR Gábor – DARVAS Anikó (szerk.): *Klári-sok. Tanulmánykötet Korompay Klára tiszteletére*. Budapest, ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, 2011, 380.

³⁷ BALÁZS Géza: Netfolklór – intermedialitás és terjedés. *Replika*, 2015/1–2., 172.

³⁸ Uo., 176.

³⁹ MOLNÁR György – SZÜTS Zoltán – TÖRTELI TELEK Márta: A mémek mint az internetes folklór részei. *Hungarológiai Közlemények*, 2017/1., 54–55.

variánsai szintén könnyen, gyorsan jönnek létre.⁴⁰ A hagyományos folklór egyik ismérve a szóbeliség, de valójában az internetes írásbeliség is – az interaktivitása és a szinkronitása miatt – inkább a szóbeliséghez áll közel.⁴¹ Mindemellert nagy elmozdulást láthatunk a vizualitás felé.

Számos fajtája létezik, a szórakoztatás és a közösségi élmény nyújtása mellett nagy része aktuális hírekre, történésekre reagál, éppen ezért van olyan eset is, hogy kifejezetten politikai megrendelésre készül. Komoly gazdasági érdek kapcsolódhat hozzá (lásd a különféle gyűjtőoldalakat), reklám- vagy más üzleti célra is létrejöhét, ugyanakkor teljesen kiszámíthatatlan, hogy éppen melyik ér el népszerűséget, gyors ütemű terjedést. Ugyanígy kiszámíthatatlan az élettartama is, ám nagyon gyakran rendkívül kérészerűtű, igen rövid idő alatt aktualitásukat veszítő alkotásokról van szó.

Amikor azt próbáljuk megragadni, hogy miben rejlik az internet-folklór vagy elektronikus folklór sajátossága, bizonyos szempontból éppen a lényegét veszítjük szem elől. Hiszen ezek a terminusok voltaképpen csak a közvetítő médiumra utalnak, amely bár sok tekintetben meghatározza a közvetített folklór megjelenési és terjedési módját (pl. vizuális megjelenítés; globális terjedés), ez mégsem jelenti azt, hogy az ide tartozó jelenségek teljes mértékben elválnának a szóbeliségben megjelenő folklórtól. Az újabb kutatások egyre inkább a hibriditást hangsúlyozzák, vagyis azt, hogy nincs külön offline és online folklór, hanem ezek egyazon folklór különféle megjelenési formái, és ennek figyelembevételével kell őket vizsgálni.⁴²

Tehát nem áll rendelkezésre egységes definíció, és bár számos kutatás épül köréjük, még a folklorisztikai irodalom sem sorolja az internetes folklórként vizsgált valamennyi elemet egyértelműen a folklór körébe – az internetfolklórt mint gyűjtőfogalmat inkább csak „folklorisztikailag értelmezhetőnek”⁴³ tartja. Felmerült, hogy érdemes az internetre egyszerűen a hagyományos szemtől szembeni kommunikáció új közegeként tekinteni, így léteznie kell online folklórnak is, „hiszen az online csak egy másik módja annak, ahogyan kommunikálunk”⁴⁴

3.2. Az internetfolklór szerzői jogi helyzete

Az a tény, hogy az internetfolklór mint olyan nem tekinthető egyértelműen a folklór részének (sőt, a reláció inkább fordított lehet), és hogy az előző pontban említett okokból a folklór fogalma bizonytalannak mondható, a szerzői jogra nézve is következményekkel jár. Hiszen ha nem áll rendelkezésre egzakt meghatározás a folklór fogalmára, az egyes alkotások szerzői jogi védelem alóli kizártsága is képlékenyvé válik.

⁴⁰ Uo., 58–61.

⁴¹ DOMOKOS Mariann: Az elektronikus folklór gyűjtéséről. In ISZÁN–MAGYAR (szerk.) i. m. (5. lj.) 295.

⁴² VARGHA i. m. (28. lj.) 284–285.

⁴³ Uo., 285.

⁴⁴ Robert Glenn Howardot idézi VARGHA, uo., 291.

Ahogy Lábódy Péter utal rá, az „>internetfolklór< körébe tartozó alkotások, egyes mémek, gif-ek” mint „soha nem is védett tartalmak”⁴⁵ kívül eshetnek a szerzői jogi védelem körén. Ez azonban az internetfolklór egy bizonyos – és a jelek szerint viszonylag kis – hányadára lehet igaz. Sok esetben a mémek, gifek és egyéb, az internetfolklór körébe sorolható tartalmak esetében azonosítható (legalább) egy létrehozott szerzői mű, és sokszor annak alkotója is. Ezeknek az alkotásoknak egy része kifejezetten erre a célra, az internetfolklór körében történő használatra jön létre, de jelentős részük nem, csupán felhasználják ebben a közegben is – akár egyszerű többszörözésként (legfeljebb csak kisebb, jelentéktelen, az egyéni, eredeti jelleget el nem érő módosítás mellett), akár származékos mű létrehozásával.

Ez utóbbi csoportban képzelhető el leginkább, hogy mintegy közösségi alkotásként, a folklór fogalmi elemeinek megvalósulása mellett jönnek létre olyan alkotások, amelyek bár egyéni, eredeti jellegűnek tűnnek, alkotójuk beazonosíthatatlan. Ennek az – egyéni, eredeti jellegre is kiható – *azonosíthatatlanságnak* az oka azonban egyáltalán nem tűnik közömbösnek. Takács Nóra Emese úgy fogalmaz, hogy „[f]unkciójukat tekintve az internetes mémek akár a folklóralkotások körébe [is] tartozhatnának, mivel szerzőjük jellemzően nem ismert. Készítésük ideje azonban beazonosítható.”⁴⁶ Kérdés, hogy mire utal ez utóbbi megállapítás. Ha a készítés ideje már a múltba vész, és a védelmi idő lejárt, a folklór kategóriája nélkül is kizárt a védelem. Ha a készítés ideje a közelmúltra tehető, és vélelmezhető, hogy a védelmi idő még nem járt le, akkor viszont pusztán ez a tény még nem sorolja az ismeretlen szerzőjű műveket a folklór körébe. Ezek a fogalmi elemek még az ún. árva művek kategóriájához is elvezethetnek bennünket.⁴⁷ Ezért valószínű, hogy a készítés idejének beazonosíthatatlansága a fent idézett megállapításban a folklór többi fogalmi elemével – így leginkább az alkotó beazonosíthatatlanságával – együtt vizsgálándó, önálló feltételként nem tűnik értelmezhetőnek.

Ugyancsak figyelembe kell venni az utóbbi néhány évtized „remixkultúrájának”⁴⁸ a közösségi alkotásra erősen építő és a szerző jelentőségét háttérbe szorító – sőt a halálát előlegző – hatását.⁴⁹ Maga a folklór a legősibb közösségi alkotás, a népmesék, kerettörténetek több ezer éve kísérik az emberiséget. Ennek modern formáját a digitális forradalom közvetítette a művészet egyes területeire és általában véve a társadalomba. A *read-write culture* jellemzője,⁵⁰ hogy a felhasználók által létrehozott tartalmakban egyszerre jelenik meg a felhasználás és az alkotás, az alkotó(k) személyének háttérbe szorulása mellett. A szakirodalomban fel is merült az a kérdés,

⁴⁵ LÁBODY Péter: Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalommegosztó platformokon. *In Medias Res*, 2021/1., 106.

⁴⁶ TAKÁCS Nóra Emese: A szerzői jog által védett művek és teljesítmények. In LEGEZA Dénes (szerk.): *Szerzői jog mindenkinek*. Budapest, SZTNH, 2017, 67.

⁴⁷ Sztj. 41/A. §. „(1) Egy mű vagy szomszédos jogi teljesítmény akkor tekinthető árva műnek, ha jogosultja ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik és a felkutatására az adott helyzetben általában elvárható gondossággal, jóhiszeműen elvégzett jogosultkutatás nem vezetett eredményre.”

⁴⁸ Lawrence LESSIG: *Remix: Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy*. New York, Penguin, 2008, 68.

⁴⁹ Tracy REILLY: Cancel [©opyright] Culture: A Legal Analysis of George Orwell’s Nineteen Eighty-Four. 21(1) *Chicago-Kent Journal of Intellectual Property* (2022) 49.

⁵⁰ LESSIG i. m. (48. l.j.) 28.

hogy ez a kollaboratív alkotás a szerzőség egy új formája-e, vagy pusztán a folklórra jellemző, együttműködésen alapuló alkotás ősi formájának újbóli megjelenése a digitális közegben.⁵¹

Az internetfolklór esetében tehát úgy tűnik, hogy nem könnyű határvonalat húzni és egzakt kategóriákat felállítani. Tovább bonyolítja a kérdést, hogy számos esetben van egy – sokszor azonosítható – alkotó, aki egyéni, eredeti jellegű alkotótevékenységgel indít el egy közösségi alkotói folyamatot. Márpedig önmagában az anonimitás, az ismeretlenség vagy az érvényes felhasználási engedélyek hiányában is elmaradó jogérvényesítés még nem tünteti el a szerzői jogosultat a láncolatból.

3.2.1. Az internetfolklór létrejötte

Az internetfolklór körébe tartozó tartalmak tehát igen heterogén képet mutatnak a szerzői jog szempontjából is. Számos eleme nem mutat túl az ötlet szintjén, egyéni, eredeti jelleg nem fedezhető fel benne, azaz nem áll szerzői jogi védelem alatt. Folklorisztikai értelemben például a

mém egy olyan ötlet, mely felhasználótól felhasználóig terjed az online kommunikációs csatornák, alapvetően a közösségi oldalak (Facebook) közvetítésével. Egy népszerű mém [...] minden esetben ötleteket, szimbólumokat, popkulturális referenciákat hordoz, írás, kép vagy multimédiális szöveg formájában.⁵²

Sokszor a mémek és a hasonló tartalmak szerzői jogi szempontól valóban nem mutatnak túl az ötlet megjelenítésén, ám igen gyakran a közös ötlet mellett egyéni, eredeti kifejeződés vagy az ötleten túl egyéni, eredeti elemek átvétele, átdolgozása is jellemző rájuk.

Ugyanakkor az internetfolklór részeként keringő tartalmak a közkinccs körébe tartozhatnak a szerzői jogi védelmi idő lejártá vagy épp a folklór körébe tartozás miatt. Sokszor egy vagy több szerző egyéni, eredeti alkotása jelenti a kiindulópontot, vagy épp az átdolgozás során adódik hozzá egyéni, eredeti jellegű elem. Ez sok esetben egyszerűen árva művet eredményez, ha a jogosult ismeretlen. Az ismert jogosultak esetében is gyakran elmarad a jogérvényesítés, azaz a jogosult nem lép fel alkotásának az internetfolklór körében történő felhasználása (jellemzően többszörözése, átdolgozása, nyilvánossághoz közvetítése) ellen. De nem csak a jogérvényesítés elmaradásában bízhat az az internetfolklór-tartalmat létrehozó, aki szeretné más szerzői művet (is) felhasználni. A szerzői jog számos eszközt ad az alkotók, felhasználók kezébe, amelyek – a szólásszabadság támogatása jegyében – lehetővé teszik, hogy az internetfolklór színes tartalmainak létrehozása során ne is legyen szükség engedélyt kérni az egyes felhasznált szerzői művek jogosultjaitól. Így a szabad felhasználási esetkörök közül több is kiemelkedő szerepet tölt be a szabad véleménynyilvánítás lehetővé tételében.

⁵¹ Sunimal MENDIS: Wiki (POCC) Authorship: The Case for an Inclusive Copyright. 13(3) *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law* (2022) 270.

⁵² MOLNÁR – SZÜTS – TÖRTELI TELEK i. m. (39. lj.) 63.

Az Sztj. átfogó, a CDSM irányelv átültetését⁵³ is megvalósító 2021-es módosítása tovább növelte az ilyen eszközök számát,⁵⁴ bevezetve a paródiakivétel és a mű kritika vagy ismertetés céljából való szabad felhasználása lehetőségét.⁵⁵ A módosítás végső előterjesztői indokolása maga is kifejezetten utal e szabad felhasználásoknak a szabad véleménynyilvánításban betöltött szerepére.⁵⁶ Azonban a szerző személyhez fűződő jogai közé tartozó integritás jogára ilyenkor is figyelemmel kell lenni, hiszen a jogalkotó ezekkel a szabad felhasználási lehetőségekkel nem kíván eszközt nyújtani olyan esetekben, amikor „a véleménynyilvánítás kifejezőmódjában túllép az alapjog által biztosított, jogszerű kereteken (pl. diszkriminatív vagy gyűlöletkeltő)”.⁵⁷

Ugyancsak a 2021-es módosítás törölte az Sztj. 67. § (5) bekezdését, amely vizuális (képzőművészeti, fotóművészeti és iparművészeti) művek esetében nem tette lehetővé az idézést mint szabad felhasználást.⁵⁸ Így most már az internetfolklórra olyannyira jellemző vizuális művek (például fotók, grafikák) esetében is alkalmazható az idézés kivétele. Az integritás joga azonban itt is szem előtt tartandó – ráadásul a gyakorlat számára teljesen új szabad felhasználási lehetőségről lévén szó, nem áll rendelkezésre a keretekre, határookra nézve konkrét fogódzó. Ez azért is jelent újabb komoly nehézséget, mert ahogy az előterjesztői indokolás is felhívja rá a figyelmet, „az e körbe tartozó műveknél sokkal valószínűbb az integritás megsértése az idézés alkalmazásával, mint más műtípusok esetében”.⁵⁹ Azaz bár jellemzően a szerzői jog részben nem is érinti az internetfolklór körébe tartozó tartalmak létrehozását, részben számos eszközzel támogatja, a felhasználók részéről igényel némi tudatosságot, körültekintést azoknak az eseteknek a kezelése, amikor mégis korlátként van jelen.

3.2.2. Az internetfolklór felhasználása

Az internetfolklór működése sokszor kerül górcső alá, és az alkotás folyamatában részt vevők jogait is gyakran vizsgálják, arra összpontosítva, hogy egy szerzői jogi védelem alatt álló mű hogyan válhat az internetes folklór részévé az eredeti szerző beleegyezése nélkül. Az előző pont megállapításai alapján arra lehet következtetni, hogy az internetfolklór elemei a saját közegük-

⁵³ Az Európai Parlament és a Tanács 2019. április 17-i (EU) 2019/790 irányelve a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról.

⁵⁴ 2021. évi XXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról 8. §.

⁵⁵ Sztj. 34/A. §

⁵⁶ 2021. évi XXXVII. törvény végső előterjesztői indokolása a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról, a 8. §-hoz fűzött részletes indokolás.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ 2021. évi XXXVII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról 33. §.

⁵⁹ 2021. évi XXXVII. törvény végső előterjesztői indokolása a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról, 8. §-hoz fűzött részletes indokolás, 33. §-hoz fűzött részletes indokolás.

ben *de facto* folklórként viselkednek, akkor is, ha valójában ismert vagy ismeretlen szerzőjű, védelem alatt álló szerzői alkotásról van szó, és nem esik valamelyik szabad felhasználási esetkör alá az adott felhasználás.

Az internetfolklór elemei azonban nemcsak a saját közegükben formálódnak és kerülnek szerzői jogi értelemben felhasználásra, hanem gyakran lépnek ki az internetfolklór eredeti közegén kívülre, a felhasználói értéklánc egyéb területeire is. A szabad felhasználási lehetőségek természetesen ezeken a területeken is rendelkezésre állnak, itt azonban sokkal jellemzőbbek azok a felhasználások, ahol már nem teljesülnek a feltételeik. Így – a szintén gyakran elmaradó jogérvényesítés ellenére – a felhasználások jelentős része engedélyköteles. Nehézséget okoz, hogy a felhasználók gyakran tekintenek az internetfolklór elemekre úgy, mintha a közkinccs részét képeznék, holott érvényes (legalább részleges) közkinccsbe utalás ritkán történik meg a szerzői jogi védelem alatt álló részeire nézve. A szerzői joggal érvényesen felhagyni csak egyes jogrendszerekben lehetséges (például az Egyesült Államokban), de a jogosultak még ott is kevésbé használják ki ennek a jogintézménynek a lehetőségeit, különböző okokból.⁶⁰

A magyar szerzői jog alapján is érvényes „általános” felhasználási engedélyek (például CC licenckek)⁶¹ sem terjedtek el olyan mértékben, hogy képesek legyenek a szürke zónák felszámolására. Arra is láthatunk példát, hogy a jogosultak nem kívánják műveiket a közkinccsbe bocsátani, viszont tudatosan nem lépnek fel azoknak az internetfolklór eredeti közegén kívüli felhasználása ellen sem, sőt, kifejezetten örülnek alkotásuk népszerűségének. Ennek általában kétféle felhasználás szab gátat: a kereskedelmi és a politikai célú. Ezekben a területeken tipikusan másként alakulnak a szabad felhasználási lehetőségek keretei, és a szerzők is „érzékenyebbek” műveik bizonyos célokra való felhasználására.

A gyakorlatban bőven találunk ezekre példát. Az internetfolklórban nagy utat járt be a „Grumpy cat” nevű, igencsak zsémbes ábrázatú macska. Az állat gazdája által készített eredeti fotó viharos sebességgel hódította meg a világhálót, a legkülönfélébb mémek, gifek alakjában. A fotó szerző jogi jogosultja sem a fénykép, sem az az alapján készült különféle – átdolgozásnak vagy többnyire egyszerűen többszörözésnek minősülő – grafikák felhasználása ellen nem lépett fel. A kép olyannyira népszerűnek bizonyult, hogy egy jejes kávéitalt árusító vállalkozás a Grumpy Cat Grumppuccino névvel ellátott termékén is használta a grafikát. Bár a cég a képnek a terméken való elhelyezésére megfelelő felhasználási szerződést kötött a jogosulttal, később az ábra a pörkölt kávéörleményeik csomagolásán is megjelent, sőt grumppuccinos pólókat is forgalomba hoztak. A jogosult az engedély nélküli felhasználás miatt bírósághoz fordult, és az meg is állapította a felhasználási szerződésen való „túlterjeszkedést” és a szerzői jog megsértését, több százezer dollárt megítélve a felperesnek.⁶²

⁶⁰ Dave FAGUNDES – Aaron PERZANOWSKI: Abandoning Copyright. 62(2) *William & Mary Law Review* (2020) 487.

⁶¹ „[N]em kötelező a felhasználási szerződés írásba foglalása abban az esetben, amikor a szerző a műve tekintetében úgy ad felhasználási engedélyt, hogy a felhasználási jog engedésére meghatározatlan számú személynek tesz nem címzett ajánlatot. A módosítás által többek között jogszerűvé válnak a Creative Commons licenz által adott engedélyek vagy a GPL (General Public License) engedély hatálya alatt megkötendő szerződések.” Az Szjt. 45. §-hoz fűzött indokolás.

⁶² Grumpy Cat Ltd. v. Grenade Beverage LLC, Case No. SA CV 15-2063-DOC (DFMx), (C.D. Cal. May. 31, 2018).

Kereskedelmi célú felhasználás esetén a jogérvényesítés általában nem marad el, és egyre többen igyekeznek felhívni a figyelmet arra, hogy ügyelni kell a megfelelő jogosításra, magától az internetfolklor jogosultjától kérve engedélyt, vagy az árvamú-jogosítás keretében,⁶³ vagy stockfotó-oldalokról beszerezve a képeket.⁶⁴ Ez utóbbi azonban óvatosan kezelendő – a vizuális területen alkotó szerzők műveinek reprodukálását mint másodfelhasználást a HUNGART engedélyezi Magyarország területére, kivéve, ha a jogosult kilépett a kiterjesztett hatályú közös jogkezelés alól. Ide kell érteni az ismeretlen szerző művének felhasználását is.⁶⁵ Így viszont előfordulhat az, hogy bár a stockfotó-oldal az adott képet kereskedelmi célra is szabadon és ingyenesen felhasználhatóként ajánlja, a felhasználás valójában csak a HUNGART jogosítása alapján lehetne jogszerű, ha nem esik valamelyik szabad felhasználási esetkör alá, és az alkotó nem lépett ki a jogkezelés hatálya alól, vagy nem adott közvetlenül engedélyt (ráadásul a szerző engedélye, ingyenes hozzájárulása csak abban az esetben lehetséges, ha a felhasználás nem kereskedelmi célú⁶⁶).

Hasonló a helyzet akkor, ha politikai céllal használják fel az internetfolklor elemeit. Ennek egyik legismertebb példája Pepe, a béka, amely karakter nemcsak jól ismert memmé vált, hanem a Furie kontra Infowars LLC ügy főszereplőjévé is.⁶⁷ Megalkotója, Matt Furie, eredetileg képregényfiguraként hozta létre az egyszerű, kidülledt szemű békát ábrázoló grafikát, amelyből egy csapásra széles körben megosztott mém vált. A probléma akkor kezdődött, amikor Pepét szélsőjobboldali gúnyrajzokhoz kezdték felhasználni, olyan mértékben, hogy 2016-ban Hillary Clinton már politikai nyilatkozatban tiltakozott az útját még ártatlanul kezdő béka ellen.⁶⁸ Mindeközben Donald Trump elnökjelöltet gyakran ábrázolták a békával együtt, és ő maga is posztolt pepés tartalmakat Twitter-oldalán. Pepe híressé válásakor eredeti alkotója számos fórumon úgy nyilatkozott, örül annak, hogy karaktere az internetfolklor részévé vált: kifejezetten megtisztelőnek és inspirálónak találta, és az sem zavarta, ha a felhasználók profitáltak a művéből. Amikor azonban egykori alkotása egyre inkább szélsőjobboldali eszmék szimbólumává vált, igyekezett lépéseket tenni.

Egy szélsőjobboldali rádió- és internetes műsor, az *Infowars* olyan weboldalt is üzemeltet, amelyen különféle termékeket, promóciós anyagokat árult, köztük egy olyan plakátot, amelyen Pepe, a béka Trump és más jobboldali személyiségek társaságában volt látható. Furie 2017-ben bírósághoz fordult. Az ügy abból a szempontból is rendkívül érdekes, hogy jól példázza a mémek jelentőségét, és azt, hogy az egyes tartalmak jelentéssel való megtöltéséért komoly harc folyhat. Olyan kibertér jöhet létre a segítségükkel, amely képes ideológiai és politikai környeze-

⁶³ Bár a Nagykomentár utal arra, hogy az árva művek csupán két százaléka bír valós kereskedelmi értékkel, felhasználásukra a piacon nincs komoly igény. GYERTYÁNFY–LEGEZA (szerk.) i. m. (13. lj.) 302.

⁶⁴ Companies and Copyright: Memes and the Intellectual Property Issue. *Stephenson Law*, 2021. május 18., <https://bit.ly/45TrBZO>.

⁶⁵ Lásd a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesületének szabályzatát, <https://bit.ly/3WSmvc8>.

⁶⁶ 2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről 11. §.

⁶⁷ *Furie v. Infowars, LLC*, 401 F. Supp. 3d 952 (C.D. Cal. 2019).

⁶⁸ Amy CHOZICK: Hillary Clinton Calls Many Trump Backers ‘Deplorable’, and G.O.P. Pounces. *The New York Times*, 2016. szeptember 10., <https://bit.ly/3N25DeO>.

tet teremteni, és komoly közösségi érzést (és ellenérzést) kialakítani.⁶⁹ Erre a folyamatra azonban a szerzőnek is van ráhatása. Ahogyan azt a bíróság is megerősítette, egy mémként gyakran használt karakter engedély nélküli felhasználása is jogsértésnek minősülhet. Vagyis az a tény, hogy a jogosult korábban nem tett lépéseket a mémként való használattal szemben, még nem jelenti azt, hogy lemondott volna szerzői jogáról (megjegyezendő itt, hogy a magyar jogrendszerben erre nem is lenne lehetőség) vagy elvesztette volna további jogérvényesítési lehetőségeit, még akkor sem, ha időközben az adott alkotás bizonyos vélemények kifejezésének meghatározó eszköze lett.

Ahogyan korábban is utaltunk rá, a képet tovább árnyalja a paródiakivétel lehetősége,⁷⁰ hiszen a szerzői művek meghatározott keretek között történő szabad felhasználását lehetővé tevő paródia kétségtelenül „egy vélemény kifejezésének megfelelő eszköze”.⁷¹ A kérdést részletesen vizsgáló tanulmányában Ujhelyi Dávid így fogalmaz: „önmagában az, hogy a paródia politikai véleménynyilvánítást hordoz, nem szignifikáns a felhasználás jogszerűségének megállapítása során”,⁷² azonban a paródiakivétel általános törvényi feltételei lehetőséget adnak arra, hogy bizonyos esetekben – a „véleménynyilvánítás kereteit meghaladó”, például diszkriminatív, antiszemita, gyűlöletkeltő tartalmú felhasználásokra nézve⁷³ – a szerző integritáshoz fűződő joga alapján képes legyen fellépni alkotása bizonyos üzenettel történő felruházása ellen.

„A folklór tehát nem bokréta Isten (és a kultúra) kalapján, hanem a mindennapok tartozéka; egyike azon felhasználható napi rutinmechanizmusoknak, amelyek egyfelől a fogyasztói társadalom üzleti, másfelől az ideológiai manipuláció szimbolikus eszközeként szolgálhatnak.”⁷⁴ Hoppál Mihály 1982-ben vetette papírra fenti gondolatát, amely ma, negyven évvel később, még erőteljesebben hat, és az internetfolklórra hatványozottan igaz. Ugyanakkor a tág értelemben vett internetfolklór szerzői jogi helyzete, az alkotók és a felhasználók lehetőségei, így a szó-lásszabadsághoz való viszonya is összetettebbé vált.

4. Záró gondolatok

Az internetfolklór komoly szerepet tölt be nemcsak a digitális kultúrában, hanem általában véve a kommunikációban, az egyes közösségek összetartozásának kifejezésében és véleménynyilvánításában is. Ahogyan Amy Adler és Jeanne Fromer igen kifejezően megfogalmazta: úgy tekinthetünk rá, mintha „megafont” biztosítana az egyéneknek céljaik eléréséhez.⁷⁵ A szerzői jog alapve-

⁶⁹ Erről részletesen lásd Jérémy PELLETIER-GAGNON – Axel Pérez TRUJILLO DINIZ: Colonizing Pepe: Internet Memes as Cyberplaces. 24(1) *Space and Culture* (2021) 12–14.

⁷⁰ Lásd UJHELYI Dávid: *A paródiakivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban*. Budapest, Ludovika, 2021.

⁷¹ 201/13. Deckmyn kontra Vandersteen, 25. pont.

⁷² UJHELYI Dávid: A politikai paródia célját szolgáló felhasználások szerzői jogi megítélése. In *Medias Res*, 2022/1., 64.

⁷³ Az Sztj. 34/A. §-hoz fűzött indokolás.

⁷⁴ HOPPÁL Mihály: „Partatlan” folklór? A „rejtett tudás” antropológiája. *Korunk*, 1982/5., 331.

⁷⁵ Amy M. ADLER – Jeanne C. FROMER: Memes on Memes and the New Creativity. 97(2) *New York University Law Review* (2022) 541.

tően nem gátolja, sőt, különféle eszközökkel segíteni igyekeznek, hogy az internetfolklór a szólásszabadság eszköze, közvetítő közege legyen. Vannak azonban olyan esetek, amikor az internetfolklór létrehozása vagy még inkább egyes elemeinek felhasználása szerzői jogsértésnek minősül, még akkor is, ha a jogosultak az ilyen eseteknek csak egy részében érvényesítik jogaikat. Egyes álláspontok szerint már önmagában a „szelektív jogérvényesítés” ténye aggályokat vet fel a szólásszabadság szempontjából. Az ezt a nézetet alátámasztó érvek szerint az internetfolklór elemei egyfajta „kulturális valutaként” működnek, azaz használhatóságuk a véleménykifejezéshez gyakorlatilag elengedhetetlen lehet, még akkor is, ha a rendkívüli fajtagazdagságnak köszönhetően bőven rendelkezésre állnak használható hasonló tartalmak.⁷⁶ A fent említett szerzőpáros a Cohen kontra California ügygel vont párhuzamot, amelyben a bíróság szerint „nem engedhetünk annak a könnyelmű feltételezésnek, hogy valaki megtilthatja bizonyos szavak használatát anélkül, hogy az a vélemények elnyomásának jelentős kockázatával járna”.⁷⁷

A szerzői jognak mindig voltak és folyamatosan fejlődnek a szólásszabadság támogatását szolgáló eszközei,⁷⁸ de az mindenestre igaz, hogy ezek nem feltétlenül bináris módon működnek: az internetfolklórra (is) vonatkozó szabályok rendkívüli összetettsége, esetről esetre történő, megfelelő mérlegelést kívánó alkalmazhatósága már önmagában egyfajta bizonytalansághoz vezet a felhasználók körében. Ezen a helyzeten az sem segít, hogy az internetfolklór közegén „belül” világosabban látszanak a határvonalak, és ezen az eredeti közegen „kívül” elvárt a körültekintőbb felhasználói magatartás, ugyanis a két közeg egyre könnyebben mosódik össze.

A mind precízebb jogalkotói és jogalkalmazói keretkijelölés ellenére nem alaptalan az a vélekedés, hogy „a memkultúra a szellemi tulajdon védelmének szürke zónáiban virágzik”.⁷⁹ A szerzői jogi védelem körén kívül eső folklór tartalma maga is átalakulóban van, a meglévő szabad felhasználási lehetőségek közül több teljesen új elemként, még épp formálódó tartalommal jelent meg a magyar jogrendszerben, a szerző személyhez fűződő jogai pedig további mérlegelendő tényezőt jelentenek. Mindezeket túl pedig gyakorlatilag kiszámíthatatlan, hogy mikor marad el a jogérvényesítés, és mikor lép fel a – sokszor eredetileg ismeretlen – jogosult. Eközben az internetfolklór jelentős eszközévé vált a szólásszabadságnak. Jogszerű használatához azonban a felhasználóknak tisztában kell lenniük nemcsak az alapjogi összemérés szempontjaival, hanem a szerzői jog összetett keretrendszerével is, hiszen heterogenitása, valamint a felhasználási lehetőségek és igények sokszínűsége messzire sodorta az internetfolklórt a fekete-fehér helyzetektől.

---

⁷⁶ Uo., 542–544.

⁷⁷ Cohen v. California, 403 US 15 (1971).

⁷⁸ Mark MARCISZEWSKI: The Problem of Modern Monetization of Memes: How Copyright Law Can Give Protection to Meme Creators. 9(1) *Pace Intellectual Property, Sports & Entertainment Law Forum* (2020) 61.

⁷⁹ Benjamin D. SCHWARTZ: Who Owns Memes? 12 *The National Law Review* no. 217 (2022).

Irodalomjegyzék

- ADLER, Amy M. – FROMER, Jeanne C.: Memes on Memes and the New Creativity. 97(2) *New York University Law Review* (2022) 543–565.
- BALÁZS Géza: Netfolklor – intermedialitás és terjedés. *Replika*, 2015/1–2., 171–185.
- BÉKÉS Gergely: Előadóművészi teljesítmény. In JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYOK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Szerzői jog és iparjogvédelem rovat, rovatszerkesztő: GRAD-GYENGE Anikó – POGÁCSÁS Anett), <https://bit.ly/45UsK3h>, 2021.
- BÉKÉS Gergely – MEZEI Péter: Eredetiség és azonosíthatóság. In GRAD-GYENGE Anikó – KABAI Eszter – MENYHÁRD Attila (szerk.): *Liber Amicorum – Studia G. Faludi Dedicata. Ünnepi tanulmányok Faludi Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös, 2018, 23–47.
- BENÁRD Aurél – TÍMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973.
- DOMOKOS Mariann: Az elektronikus folklor gyűjtéséről. In ISPÁN Ágota Lídia – MAGYAR Zoltán (szerk.): *Ethno-lore. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének Évkönyve*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2016, 292–232.
- DORSON, Richard M.: Introduction. In Richard M. DORSON (szerk.): *Folklore and Folklife*. Chicago–London, University of Chicago Press, 1972.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780198854913.003.0001>
- FAGUNDES, Dave – PERZANOWSKI, Aaron: Abandoning Copyright. 62(2) *William & Mary Law Review* (2020).
<https://doi.org/10.31228/osf.io/9hp64>
- GULYÁS Judit: A szóbeliség értéke, értelmezése és a folklorisztika önmeghatározása. In NEUMER Katalin (szerk.): *Médiák és váltások*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Gondolat, 2015, 11–29.
- GYERTYÁNFY Péter – LEGEZA Dénes (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2020.
- HOPPÁL Mihály: „Parttalan” folklor? A „rejtett tudás” antropológiája. *Korunk*, 1982/5., 330–336.
- HOPPÁL Mihály (szerk.): *Magyar néprajz*. Budapest, Akadémiai, 1988–2002.
- KATONA Imre: A folklor és a folklorisztika általános problémái. In VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar folklor*. Budapest, Osiris, 1998, 16–37.
- LÁBODY Péter: Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalommegosztó platformokon. *In Medias Res*, 2021/1., 102–127.
- LEACH, Maria (szerk.): *Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*. New York, Funk & Wagnalls, 1949.
- LESSIG, Lawrence: *Remix: Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy*. New York, Penguin, 2008.
- MARCISZEWSKI, Mark: The Problem of Modern Monetization of Memes: How Copyright Law Can Give Protection to Meme Creators. 9(1) *Pace Intellectual Property, Sports & Entertainment Law Forum* (2020).
<https://doi.org/10.58948/2329-9894.1076>

- MENDIS, Sunimal: Wiki (POCC) Authorship: The Case for an Inclusive Copyright. 13(3) *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law* (2022).
<https://doi.org/10.2139/ssrn.3933776>
- MIKOS Éva: Paradigmaváltások a folklorisztikai terepmunka történetében a 19–20. század fordulóján és a 20. század első felében. In ISPÁN Ágota Lídia – MAGYAR Zoltán (szerk.): *Ethno-lore. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének Évkönyve*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2016, 259–280.
- MOLNÁR György – SZÜTS Zoltán – TÖRTELI TELEK Márta: A mémek mint az internetes folklór részei. *Hungarológiai Közlemények*, 2017/1., 54–66.
<https://doi.org/10.19090/hk.2017.1.54-66>
- PELLETIER-GAGNON, Jérémie – TRUJILLO DINIZ, Axel Pérez: Colonizing Pepe: Internet Memes as Cyberplaces. 24(1) *Space and Culture* (2021) 4–18.
<https://doi.org/10.1177/1206331218776188>
- REILLY, Tracy: Cancel [©opyright] Culture: A Legal Analysis of George Orwell's Nineteen Eighty-Four. 21(1) *Chicago-Kent Journal of Intellectual Property* (2022).
- SCHWARTZ, Benjamin D.: Who Owns Memes? 12 *The National Law Review* no. 217 (2022).
- TAKÁCS Nóra Emese: A szerzői jog által védett művek és teljesítmények. In LEGEZA Dénes (szerk.): *Szerzői jog mindenkinek*. Budapest, SZTNH, 2017, 53–76.
- TIMÁR István – ZAKÁR János: A Berni Unió stockholmi revíziója. *Jogtudományi Közlöny*, 1968/1., 50–58.
- UJHELYI Dávid: *A paródiakivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban*. Budapest, Ludovika, 2021.
- UJHELYI Dávid: A politikai paródia célját szolgáló felhasználások szerzői jogi megítélése. *In Medias Res*, 2022/1., 49–65.
- VARGHA Katalin: A digitális folklorisztika felé. Egy új kulcsszó és háttere a nemzetközi kutatásban. *Ethnographia*, 2016/4., 624–637.
- VARGHA Katalin: Miért és hogyan végezzünk online folklorisztikai terepmunkát? In ISPÁN Ágota Lídia – MAGYAR Zoltán (szerk.): *Ethno-lore. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének Évkönyve*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2016, 281–295.
- VESZELSZKI Ágnes: Lájkolom! A Facebook-folklórról. In CSISZÁR Gábor – DARVAS Anikó (szerk.): *Klárások. Tanulmánykötet Korompay Klára tiszteletére*. Budapest, ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, 2011, 379–390.
- VOIGT Vilmos: A magyar folklór történetének korszakai. In KOLLEGA TARSOLY István (szerk.): *Magyarország a XX. században, II.* Szekszárd, Babits, 1997, 545.
- VOIGT Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*. Budapest, Osiris, 1998.